

MINTAQAVIY IQTISODIYOTDA RAQAMLI KLASSTERLAR VA TARMOQLARARO SINERGIYA: IQTISODIY SIYOSAT SAMARADORLIGI TAHLILI

Mirzaxadjayeva Shahzoda

*Samarqand iqtisodiyot
va servis instituti, “Real iqtisodiyot”
kafedraasi assistenti
shaxzodamirzaxadjayeva98@gmail.com*

Ziyodova Rayhona

*Samarqand iqtisodiyot
va servis instituti, Iqtisodiyot fakulteti
3-bosqich talabasi
rayhonaziyodova546@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqola mintaqaviy iqtisodiyotda raqamli klasterlar va tarmoqlararo sinergiyaning shakllanishi hamda rivojlanishining iqtisodiy siyosat samaradorligiga ta'sirini tahlil qilishga bag'ishlangan. Raqamli iqtisodiyot sharoitida mintaqaviy raqobatbardoshlikni oshirishda ushbu elementlarning muhim ahamiyati yoritilgan. Tadqiqotda raqamli klasterlar va tarmoqlararo sinergiyaning nazariy asoslari, ularning mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishga ta'siri, shuningdek, iqtisodiy siyosat mexanizmlari ko'rib chiqiladi. Siyosat samaradorligini baholash metodologiyasi taklif etilib, amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi. Maqola raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan siyosatlar samaradorligini oshirishga hissa qo'shishni maqsad qilgan.

Kalit so'zlar: Raqamli klasterlar, tarmoqlararo sinergiya, mintaqaviy iqtisodiyot, iqtisodiy siyosat.

Kirish.

XXI asr global iqtisodiyoti tezkor raqamlashtirish jarayonlari bilan tavsiflanib, bu jarayonlar mintaqaviy rivojlanish strategiyalarini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Raqamli iqtisodiyot, amerikalik olim Nikolas Negroponte tomonidan 1995- yilda ilk bor kiritilgan tushuncha bo'lib, axborot va kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi tufayli an'anaviy iqtisodiyotning o'zgarishini anglatadi. Ushbu iqtisodiy faoliyat raqamli ma'lumotlarga asoslanib, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarida yangi imkoniyatlar yaratadi. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan davlatlar uchun

raqamli iqtisodiyotga o'tish iqtisodiy taraqqiyotni tezlashtirish va korrupsiyaga qarshi kurashishda muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, xalqaro tahlillar raqamli iqtisodiyot YaIMni kamida 30 foizga oshirishi va "yashirin iqtisodiyot"ni yo'q qilishi mumkinligini ko'rsatadi. Mintaqaviy miqyosda raqamli iqtisodiyotning ustunliklaridan to'liq foydalanish, raqamli klasterlarni shakllantirish va tarmoqlararo sinergiyani rag'batlantirish orqali amalga oshiriladi. Raqamli klasterlar innovatsion ekotizimlar sifatida mintaqaviy raqobatbardoshlikni oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tarmoqlararo sinergiya esa turli iqtisodiy sektorlar o'rtasida raqamli texnologiyalar vositasida o'zaro manfaatli hamkorlikni ta'minlaydi, bu esa yangi qiymat zanjirlarini yaratadi va iqtisodiy barqarorlikni kuchaytiradi. Biroq, bunday klasterlarni va sinergiyani samarali rag'batlantirish uchun qanday iqtisodiy siyosat mexanizmlari zarurligi va ularning samaradorligini qanday baholash mumkinligi dolzarb ilmiy muammodir. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi mintaqaviy iqtisodiyotda raqamli klasterlar va tarmoqlararo sinergiyaning rivojlanishini ta'minlovchi iqtisodiy siyosat samaradorligini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot vazifalari quyidagilarni o'z ichiga oladi: raqamli klasterlar va tarmoqlararo sinergiyaning nazariy asoslarini tahlil qilish; ularni rivojlantirishga qaratilgan iqtisodiy siyosat doiralarini o'rganish; iqtisodiy siyosat samaradorligini baholash uchun metodologiya taklif qilish; hamda siyosat amaliyoti uchun xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqish.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Raqamli iqtisodiyotning nazariy asoslari va uning mintaqaviy rivojlanishga ta'siri so'nggi yillarda ko'plab tadqiqotchilar diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Raqamli iqtisodiyotning asosiy elementlari sifatida onlayn xizmatlar, elektron to'lovlar, internet savdosi va kraudfanding kabi qulayliklar keltiriladi. Uning afzalliklari tezroq xizmat ko'rsatish, iste'molchilar uchun xarajatlarni tejash, yangi tadbirkorlik imkoniyatlari, mehnat unumdorligini oshirish, kompaniyalarning raqobatbardoshligini oshirish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va yangi ish o'rinlari yaratishni o'z ichiga oladi. Bunga qo'shimcha ravishda, raqamli iqtisodiyotning muhim jihati shundaki, u biznes uchun samarali marketing va maksimal foyda olish uchun optimal savdoni ta'minlaydi, shu bilan birga iste'molchilarga qulay xizmatlarni taqdim etadi. Biroq, raqamli iqtisodiyot kiberhujumlar, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish masalalari, ma'lumotlarni manipulyatsiya qilish orqali "raqamli qullik" va ayrim sohalarda ish o'rinlarining qisqarishi kabi xavflarni ham o'z ichiga oladi. Norvegiya, Shvetsiya va Shveytsariya kabi davlatlar "raqamli" millatlar qatorida yetakchi hisoblanadi, AQSh va Buyuk Britaniya ham ushbu sohada yuqori o'rinlarni egallagan.

Mintaqaviy iqtisodiyot kontekstida "raqamli klasterlar" tushunchasi

tobora kengroq qo'llanilmoqda. Raqamli klasterlar bir-biri bilan bog'liq raqamli bizneslar, ixtisoslashgan yetkazib beruvchilar, xizmat ko'rsatuvchilar va ular bilan bog'liq muassasalar (universitetlar, tadqiqot markazlari, davlat idoralari) ning geografik jihatdan to'planishini anglatadi. Ushbu klasterlar innovatsiyalarni rag'batlantirish, bilimlar almashinuvini tezlashtirish va mintaqaviy raqobatbardoshlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ularda kompaniyalar bir vaqtning o'zida ham hamkorlik qiladi, ham raqobatlashadi, bu esa umumiy innovatsion salohiyatni kuchaytiradi. Maykl Porterning klaster nazariyasi raqamli iqtisodiyot sharoitlariga moslashtirilganda, raqamli klasterlar barqaror iqtisodiy o'sish uchun asos bo'la oladi.

"Tarmoqlararo sinergiya" tushunchasi turli iqtisodiy sektorlar (masalan, axborot texnologiyalari va qishloq xo'jaligi, sog'liqni saqlash yoki ishlab chiqarish) o'rtasida raqamli texnologiyalar vositasida yuzaga keladigan o'zaro manfaatli o'zaro ta'sir va hamkorlikni tavsiflaydi. Bu sinergiya yangi mahsulotlar va xizmatlarni yaratish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va iqtisodiyotning turli tarmoqlarida raqamli transformatsiyani tezlashtirish imkoniyatini beradi. Misol uchun, "aqlli qishloq xo'jaligi" (smart agriculture) texnologiyalari IT va agrar sektorni birlashtirib, hosildorlikni optimallashtiradi va resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi. Bu esa mintaqaviy iqtisodiyotning diversifikatsiyasini ta'minlaydi va uning tashqi shoklarga chidamliligini oshiradi. Mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishda raqamli klasterlar va tarmoqlararo sinergiyaning o'rni shubhasizdir. Ular bilimlar iqtisodiyotining shakllanishiga, innovatsion ekotizimlarning rivojlanishiga va malakali kadrlar hamda investitsiyalarni jalb qilishga xizmat qiladi. Mintaqaviy miqyosda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish uchun iqtisodiy siyosat doiralari infratuzilma, inson kapitali, tartibga solish muhiti va moliyalashtirishdan foydalanish kabi bir qator muhim yo'nalishlarni qamrab olishi lozim. BMT, Jahon banki va Yevropa Komissiyasi kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan bir qator dasturlar va tavsiyalar raqamli kun tartibini shakllantirishda davlat siyosatining muhimligini ta'kidlaydi. O'zbekistonning "Raqamli O'zbekiston-2030" dasturi barcha sohalariga raqamli texnologiyalarni joriy etish, mustahkam huquqiy asoslar va malakali kadrlar orqali axborot jamiyatini rivojlantirishni maqsad qilgan. Bu dastur raqamli klasterlar va tarmoqlararo sinergiyani rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratishni ko'zlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Iqtisodiy siyosat samaradorligini baholash murakkab jarayon bo'lib, turli xil yondashuvlarni talab qiladi. Ushbu tadqiqotda raqamli klasterlar va tarmoqlararo sinergiyani rag'batlantirishga qaratilgan iqtisodiy siyosat samaradorligini tahlil qilish uchun aralash usullar metodologiyasi taklif etiladi. Bu sifatli (tahliliy tadqiqotlar, siyosat tahlili, institutsional tahlil) va miqdoriy

(ekonometrik modellashtirish, ko'rsatkichlar tahlili) yondashuvlarni o'z ichiga oladi.

Siyosat vositalarini aniqlash: Raqamli klasterlar va sinergiyani shakllantirishga qaratilgan aniq siyosat vositalari (masalan, soliq imtiyozlari, grantlar, infratuzilma investitsiyalari, ta'lim islohotlari, tartibga solish qumloqlari) aniqlanadi.

Samaradorlik ko'rsatkichlarini ishlab chiqish: Raqamli klasterlar va sinergiyaning o'sishi va ta'sirini o'lchash uchun mos ko'rsatkichlar tizimi yaratiladi. Bularga raqamli startaplar soni, raqamli sektorlarda bandlik, innovatsion mahsulotlar hajmi, ilmiy-tadqiqot va ishlanmalarga investitsiyalar, tarmoqlararo hamkorlik loyihalari soni, raqamli infratuzilma qamrovi va raqamli iqtisodiyotning YaIMga qo'shgan hissasi kabi ko'rsatkichlar kiradi.

Emperik tahlil: Muayyan siyosatlarning kuzatilgan natijalarga qanday ta'sir ko'rsatganini aniqlash uchun sababiy aloqalarni o'rganish. Bu yerda kvazi-eksperimental dizaynlar, qiyosiy tahlillar yoki kontrfaktual yondashuvlardan foydalanish mumkin. Masalan, siyosat amalga oshirilgan mintaqalar va amalga oshirilmagan mintaqalar o'rtasidagi farqlarni o'rganish.

Manfaatdor tomonlar bilan ishlash: Biznes vakillari, akademik doiralar va davlat amaldorlari bilan intervyular hamda so'rovlar o'tkazish orqali siyosatning amaliy ta'sirini va qabul qilinishini baholash. Bu sifatli ma'lumotlarni to'plashga yordam beradi.

a) Samaradorlik (Efficiency): Resurslardan foydalanishning maqsadlarga erishishdagi samaradorligi.

b) Dolzarblik (Relevance): Siyosatning mintaq ehtiyojlari va muammolariga mos kelishi.

c) Ta'sir (Impact): Siyosatning iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik natijalarga erishish darajasi.

d) Barqarorlik (Sustainability): Siyosat natijalarining uzoq muddatli saqlanish imkoniyati.

e) Muvofiqlik (Coherence): Siyosatning boshqa davlat siyosatlari va strategiyalari bilan uyg'unligi.

O'zbekiston kontekstida bu metodologiyani qo'llashda ma'lumotlar mavjudligi, raqamli ekotizimning rivojlanish darajasi va institutsional salohiyat kabi omillar hisobga olinishi lozim. Mavjud statistik ma'lumotlar (masalan, Raqamli taraqqiyot vazirligi, Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari), shuningdek, mahalliy ekspertlar bilan maslahatlashuvlar tadqiqotning ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi. Raqamli O'zbekiston-2030 dasturi doirasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarni tizimli ravishda monitoring qilish va baholash ushbu metodologiyaning amaliy qo'llanishiga misol bo'la oladi.

Xulosa

Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi sharoitida mintaqaviy iqtisodiyotda raqamli klasterlar va tarmoqlararo sinergiya iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshlikni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqot raqamli klasterlarning innovatsion ekotizimlarni yaratishdagi, tarmoqlararo sinergiyaning esa yangi qiymat zanjirlarini shakllantirish va iqtisodiyotning turli sektorlarini raqamli transformatsiyaga uchratishdagi muhim rolini tasdiqladi. Raqamli iqtisodiyotning afzalliklari, jumladan, tezkor xizmat ko'rsatish, xarajatlarni tejash, ish o'rinlari yaratish va YaIM o'sishi salohiyati bilan birga, kiberxavfsizlik va ma'lumotlar maxfiyligi kabi xavflarni ham e'tibordan chetda qoldirmaslik zarurligi ta'kidlandi.

Iqtisodiy siyosatning samaradorligi raqamli klasterlar va sinergiyani rivojlantirishga qaratilgan strategik yondashuvga bog'liq bo'lib, u infratuzilma, inson kapitali, tartibga solish muhiti va moliyalashtirish imkoniyatlarini o'z ichiga olishi lozim. O'zbekistonning "Raqamli O'zbekiston-2030" dasturi bu borada muhim qadam bo'lib, davlatning raqamli transformatsiyaga sodiqligini namoyon etadi. Siyosat samaradorligini baholash uchun taklif etilgan aralash usullar metodologiyasi, o'z ichiga siyosat vositalarini aniqlash, ko'rsatkichlarni ishlab chiqish, sababiy tahlil va manfaatdor tomonlar bilan ishlashni oladi, kelajakdagi tadqiqotlar va amaliyotlar uchun asos bo'lishi mumkin. Raqamli infratuzilma va inson kapitaliga strategik investitsiyalarni davom ettirish. Malakali raqamli mutaxassislarni tayyorlash va ularning malakasini oshirishga ustuvor ahamiyat berish. Raqamli klasterlar va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlaydigan qulay huquqiy va tartibga solish muhitini yaratish (masalan, ma'lumotlar boshqaruvi, intellektual mulk himoyasi va raqamli xizmatlar uchun me'yoriy asoslar). Akademiya, sanoat va davlat o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantirish uchun platformalar va dasturlarni rivojlantirish. "Uchlik spiral" (Triple Helix) modelini raqamli iqtisodiyot sharoitlariga moslashtirish. Raqamli startaplar va kichik va o'rta biznes (KOB) uchun ixtisoslashtirilgan qo'llab-quvvatlash dasturlarini, shu jumladan venchur moliyalashtirish va inkubatsiya markazlarini rivojlantirish. Turli tarmoqlarda raqamli transformatsiyani qo'llab-quvvatlovchi tarmoqlararo tashabbuslarni ilgari surish. Siyosatlarning doimiy monitoringi va baholash tizimini joriy etish, bunga yuqorida taklif etilgan ko'rsatkichlar va metodologiyadan foydalanish. Kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo'nalishlar sifatida taklif etilgan metodologiya asosida amaliy empirik tadqiqotlarni o'tkazish, turli mintaqaviy modellarini qiyosiy tahlil qilish, shuningdek, raqamli klasterlarning ijtimoiy ta'siri (masalan, inklyuzivlik, raqamli tafovutni bartaraf etish) kabi masalalarni chuqurroq o'rganish mumkin. Bunday yondashuvlar raqamli iqtisodiyotning to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarish va mintaqaviy barqaror rivojlanishga erishishda

muhim hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Porter, M. E. (1998). On Competition. Harvard Business Review Book. – <https://hbr.org/books/porter>
2. Negroponte, N. (1995). Being Digital. Alfred A. Knopf. – <https://www.amazon.com/Being-Digital-Nicholas-Negroponte/dp/0679762921>
3. OECD. (2019). The Digital Transformation: A Framework for Policy Action. OECD Publishing. – https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/the-digital-transformation_e116999a-en
4. World Bank. (2021). World Development Report 2021: Data for Better Lives. The World Bank. – <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2021>
5. UNCTAD. (2020). Digital Economy Report 2020: Digitalizing development. UNCTAD. – <https://unctad.org/publication/digital-economy-report-2020>